

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 6/2019

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 3 від 30 жовтня 2019 року)

У 41 **Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.** — Харків : ХІФТ, 2019. — Вип. 6. — 122, [2] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

2. Артюх Л. Ф. Режим і сезонність харчування, харчові заборони. *Українська минушина: Ілюстрований етнографічний довідник*. URL: <http://etno.us.org.ua/mynuvshyna>
3. Войтович В. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль : Навчальна книга — Богдана. 2005. 392 с.
4. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу. Мюнхен : Українське видавництво. 1958. Т. 1. 305 с.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : *Словник-довідник*. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
7. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 5 т. Вінніпег-Торонто. 1963. Т. 5. 288 с.
8. Красиков М. Імітативна магія у звичаєвості гуцулів Верховинщини. *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 6 (346). С. 27–36.
9. Мицик В. Син Землі і Сонця : художнє хлібопечення Шевченкового краю. Київ : КВЦ, 2005. 40 с.
10. Міщенко Н. Слово батьків з усіх віків. Київ : Богдана. 1998. 1136 с.
11. Несен І. Коровай відомий і невідомий (традиції коровайного обряду Рівненського Полісся). *Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся*. Рівне : Перспектива, 2003. Вип. 3. С. 9–17.
12. *Передвесільний цикл весілля*. URL: <https://www.cheremhi.com.ua/statti/statti.php?id=2>
13. Пономарьов А. Сімейні звичаї та обряди. *Українська минушина: Ілюстрований етнографічний довідник*. URL: <http://etno.us.org.ua/mynuvshyna>
14. Сорочук Л. Міфопоетичний світ в українській календарно-обрядовій поезії (архетипне підґрунтя). *Українство у світі : традиційність культури та спільнотні взаємини*. К. : Нічлава, 2004. С. 47–62.
15. *Українська етнологія*. За ред. В. Борисенко, Київ : Либідь, 2007. 400 с.
16. Чубинський П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императ. Рус. геогр. о-вом. Юго-Западный отдел : у 4 т. СПб., 1872. Т. 3. 167 с.

УДК 811.161.2'373.2

Вікторія Соприкіна

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

КОЛЕКТИВНІ ПСЕВДОНИМИ СУЧАСНИХ ПИСЬМЕННИКІВ: МОТИВАЦІЯ, ПОХОДЖЕННЯ, ФУНКЦІЇ

Статтю присвячено актуальній проблемі вивчення явища неофіційних антропонімів на прикладі колективних псевдонімів сучасних українських письменників. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю в сучасному мовознавстві окремих розвідок, де проаналізовано суто колективні неофіційні оніми культурно-мистецької сфери. У роботі названо мотиви творення названих власних назв, подано декілька класифікацій за різними критеріями, а також описано різні варіанти тлумачення та функції колективних псевдонімів.

Ключові слова: українська антропонімія, колективний псевдонім, неофіційний антропонімікон, онімізація, поліонім.

The article deals with the detailed analysis of the collective pseudonyms of contemporary Ukrainian writers. Urgency of the research is caused by the absence of detailed investigations such unofficial collective anthroponyms from cultural and artistic sphere. There is characterized the reasons for creating this proper names, the author of the article has given the several classifications, which presented these onyms in different aspects.

Key words: Ukrainian anthroponymy, collective pseudonym, the unofficial anthroponymicon, onimization, polyionym.

Псевдоніми — різновид неофіційних антропонімів, що перебувають у сфері зацікавлень слов'янських ономастів. Наукові розвідки на цю тему писали В. Капелюшний [8], М. Лесюк [10], Н. Павликівська [12], Ю. Собков [15], О. Суперанська [16], Р. Яцків [18], теоретично осмислювали та аналізували певні аспекти В. Дмитрієв [5], В. Німчук [11], Н. Подольська [13], М. Торчинський [17] та інші. До теми колективних псевдонімів побіжно зверталася Н. Павликівська (у дослідженні культурно-мистецької сфери ХХ століття), описували в словниках І. Дей [4], В. Ешпель [6].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що на сьогодні колективні псевдоніми сучасних письменників України не були предметом вивчення в українському мовознавстві. *Метою статті* є опис колективних псевдонімів сучасних письменників, класифікація їх за різними параметрами, прогнозування мотивів створення та походження неофіційних антропонімів.

У сучасній українській літературі колективні псевдоніми письменників представлені не численно: *Брати Капранови, Генрі Лайон Олді, Макс Фрай, Ярослав Верів, Три графомани, Олександр Володимирович Зорич*. Малопродуктивність колективних псевдонімів можна пояснити тим, що поети рідко пишуть у творчому тандемі й серед прозаїків таких об'єднань теж небагато.

Колективні псевдоніми можна класифікувати за різними критеріями. Так, за формальними показниками вони поділяються на колективні псевдоніми, які походять з апелятивної лексики (*Три графомани*), пропріальної (*Олександр Володимирович Зорич*) або комбінованого типу — апелятивно-пропріальні (*Брати Капранови*).

За ступенем приховування такі самоназви можна поділити на два типи:

- 1) псевдоніми, які підкреслюють колективність, указують, що авторів більше одного;
- 2) псевдоніми, які маскують факт колективної творчості.

Усі названі оніми, окрім *Брати Капранови* та *Три графомани*, створюють образ однієї особи, приховуючи за нею, як за ширмою, постаті інших. Псевдоніми, що вказують на кількість людей, які створили твір, називають поліонімами (з грець. *poly* — багато, *onim* — ім'я) [5: 239].

Власною назвою *Брати Капранови* підписують твори письменники, брати-близнюки Віталій та Дмитро [2]. За допомогою такого псевдоніма автори підкреслюють родинні зв'язки, сімейну спорідненість. Щоправда, це один з усіх колективних псевдонімів, що втрачає свою головну функцію — втаємничення особи. Адже Віталій та Дмитро Капранови могли підписатися іншим прізвищем, чи вибрати для підпису абрєвіатуру або тільки апелятивну лексику (наприклад, як це зробили письменники з псевдонімом *Три графомани*). Тож у псевдонімі братів преважують інші функції: власна назва виступає як бренд, популяризує осіб, є їхньою «візитною картою».

Псевдонім *Три графомани* має апелювативну лексичну генетику. Проте в цьому разі відбувається процес онімізації, тобто перехід загальної назви у власну. Псевдонім передував появі антропоніма *Ярослав Верів* [3]. Його вибрали для свого творчого шляху три молоді науковці, які вирішили спробувати себе в письменницькій діяльності. Авторі створили таке власне ім'я за аналогією до назв «Трьох мушкетерів» О. Дюма, «Трьох богатирів» В. Васнецова, «Трьох товаришів» Е. М. Ремарка. Числівник *три* мав указувати на кількість авторів (Гліб Гусаков, Олександр Христов, Олексій Мухін), а іменник *графоман* позначав рід діяльності. Слово «графоман» означає особу, «що має потяг до писання, письменництва, але не має відповідних здібностей». Припустимо, що автори цим словом хотіли сказати, що вони ще початківці, або ж, як люди науки, вважають, що писання художньої літератури це несерйозна забавка, а так зване «графоманство». Власна назва *Три графомани* не проіснувала довго, бо не сподобалася видавцям, а згодом, коли творче тріо покинув Олексій Мухін, письменники почали підписувати твори псевдонімом *Ярослав Верів*.

Трикомпонентні колективні псевдоніми представлені антропонімами *Генрі Лайон Олді* та *Олександр Володимирович Зорич*. Псевдонім *Генрі Лайон Олді* має таку історію: спершу він мав вигляд *Г. Л. Олді*. Авторі вигадали прізвище, скомпонувавши перші склади своїх особових імен *Олді* ← *Олег* + *Дімон*. Тобто способом творення стала аббревіація. До створеного прізвища за тричленною формулою (ім'я, по батькові, прізвище) додали ініціали *Г.* — перша літера від *Громов*, *Л.* — перша літера від *Ладиженський*. Проте видавець вимагав повне ім'я та по батькові автора, тому письменники вигадали імена *Генрі й Лайон* [14]. Можна припустити, що автори взяли саме іншомовні, а не українські імена, щоб вони краще сполучалися з вигаданим прізвищем *Олді*.

Під псевдонімом *Олександр Володимирович Зорич* пише подружжя: *Дмитро Гордевський* та *Яна Боцман*. За словами авторів, коли вони розпочали письменницьку діяльність, то соромилися ставити під текстом справжні прізвища й підписувалися онімом *Зорич*, який, на їх думку, має позитивні емотивно-оцінні конотації, асоціюється із зорями. Також *Дмитро* та *Яна* наголошували, що ця власна назва має сербське походження й в Україні не так багато людей з таким прізвищем, а значить псевдонім буде індивідуальним. Ще одним мотивом у виборі оніма стало існування історичної персони — *Семена Зорича* — фаворита імператриці *Катерини II*. *Семен Зорич* був красенем, одним з улюбленців цариці, людиною, до якої була прихильна доля, тому автори й вибрали собі за псевдонім таке прізвище, щоб їхня творча кар'єра була вдалою [7].

Псевдонім *Макс Фрай* довгий час був літературною містифікацією, бо існували версії, що це пише іноземець, а на сайті під цим іменем зринула фотографія блакитноокого негра. Інші говорили, що це певна метафора, а твори пишуть «літературні негри». Проте пізніше виявилось, що під іменем *Макса* творять два митці — *Світлана Мартинчик* та її чоловік *Ігор Стьопін* [1]. *Макс Фрай* — це й псевдонім письменників, і водночас один із прописаних персонажів. Ідеєю для створення прізвища *Фрай*, за словами авторів, послужив напис на наліпці пивного напою «*Alcohol frei*», що перекладається з німецької мови «без алкоголю». Таким чином, іменем «*Мах frei*» автори натякали на відсутність, фіктивність названої особи — «без *Макса*». Є ще один варіант перекладу «*Мах frei*», де *мах* — скорочена форма від *maximal* (максимально), а *frei* перекладається як прикметник «вільний», тобто «*Мах frei*» — «максимально вільний, що не має ніяких перепон». У такому тлумаченні автори означили свою творчу діяльність вільною від усяких

письменницьких рамок, приписів та канонів. Тож способом творення імені *Макс Фрай* є транскрибування німецьких слів, що репрезентують творчий задум авторів, омовлюють їх ідеї. Варто додати, що після смерті Ігоря Стьопіна, дружина продовжила використовувати псевдонім одноосібно.

Зауважимо, що серед колективних псевдонімів превалюють слов'янські власні назви, чужомовних мало (*Генрі Лайон Олді, Макс Фрай*). Цю чужомовність можна пояснити тим, що саме для письменників-фантастів у 1990-і роки актуальним було створення псевдоніма на манер західноєвропейського імені, оскільки в той час на книжковому ринку попит мали насамперед закордонні автори, які творили в стилі фентезі.

Ще однією особливістю колективних псевдонімів є те, що їх зазвичай використовують тоді, коли твір пишуть кілька осіб. Якщо ж письменник з творчого тандему паралельно пише ще якісь твори одноосібно, то він підписує їх або справжнім ім'ям, або вигадує індивідуальний псевдонім. Наприклад, Олег Ладиженський, що разом з Дмитром Громовим пише фантастику під псевдонімом *Генрі Лайон Олді*, підписує власні вірші іменем жіночого персонажа *Ніру Бобовай* [9].

Сучасні автори колективних псевдонімів створюють іншу власну назву з метою:

- 1) Створити містифікацію й цим заінтригувати читача (*Макс Фрай, Генрі Лайон Олді*).
- 2) Через сором'язливість, щоб бути непізнаним у разі невдачі (*Олександр Володимирович Зорич*).
- 3) Відокремити письменницьку діяльність від інших сфер свого життя (*Три графомани*).
- 4) На основі псевдоніма створити свій «бренд» і популяризувати творче надбання (*Брати Капранови*).

За ще однією класифікацією колективні псевдоніми поділяють на власне колективні та уявно колективні псевдоніми. У першому разі під псевдонімом дійсно ховається два чи більше автори, а в другому псевдонім зазначає, що декілька осіб писали твір, тоді як насправді це одна людина (наприклад, А. Чехов одну гумореску підписав іменем *Астрономи «Будильника»*). Зібраний нами матеріал не засвідчив у сучасному українському псевдоніміконі колективні неофіційні антропоніми другого типу.

Було помічено, що автори, які пишуть під колективним псевдонімом, на відміну від митця, який творить під індивідуальним, не використовують паралельно кілька псевдонімних назв. Так, наприклад, якщо Леся Воронина має та одночасно використовує свої псевдоніми *Гаврило Гава, Ніна Ворон, Олена Вербна*, то автори, які пишуть разом, мають тільки один колективний псевдонім. Єдиний варіант — це зміна авторами свого псевдоніму в діячності через певні умови (*Три графомани — Ярослав Верів*).

Можемо резюмувати, що в сучасному письменництві колективні псевдоніми є доволі рідкісним явищем. Загалом авторами таких іменувань є письменники-фантасти, які починали творчий шлях на початку ХХІ століття, коли видавництва агітували створювати псевдоніми, щоб зацікавити потенційного читача. Мотиви створення неофіційних самоназв доволі різні: від бажання приховати справжнє ім'я до цілком комерційних цілей — створити ажіотаж навколо автора та його творів. Перспективним видається дослідити колективні псевдоніми інших періодів (наприклад, радянського часу) в порівнянні з сучасністю, визначити їх спільні риси та відмінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеенко Л. Детективы лечат от простуды (интервью с Максом Фраем). *Российская газета*. 2014. № 62. URL: <https://rg.ru/2014/03/15/frai-site.html>
2. Босик Л. Братам Капрановим у Володимирці п'ятикласники влаштували бліцопитування, а дорослі — автографесію. *Сайт Володимирець city*. жовтень 2019. URL: <https://numl.org/r5u>
3. Володимирський В. Гліб Гусаков: «Союз фізика з ліриком». Журнал «Пітерbook». травень 2009. URL: https://krupaspb.ru/piterbook/fanclub/pb_fan_column.html?nn=69
4. Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.) Київ : Наукова думка, 1969. 559 с.
5. Дмитриев В.Г. Скрывшие свое имя. Из истории анонимов и псевдонимов. Москва : Наука, 1977. 312 с.
6. Еппель В. Нові матеріали до словника українських псевдонімів. Київ : Київський нац. ун-т будівництва і архітектури, 1999. 116 с.
7. Зорич О. Походження творчого псевдоніма. *Сайт Вікіпедія*. URL : <https://numl.org/ps9>
8. Капелюшний В.П. Замасковані імена : Псевдоніми і криптоніми та проблеми атрибуції авторства в історіографії українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. : монографія. К. : Нора-Прінт, 2001. 103 с.
9. Ладженський О. Творчість під іменем Ніру Бобовай. *Сайт Вікіпедія*. URL: <https://numl.org/psj>
10. Лесюк М.П. Псевда вояків Української Повстанської Армії. *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-jezykowych : materiały z Międzynarodowej konferencji onomastycznej, Białystok–Supraśl, 26–27 X 1998 r. Białystok, 1999. S. 177–184.*
11. Німчук В.В. Українська ономастична термінологія. Повідомлення Української ономастичної комісії (Проект). Київ : Наукова думка, 1966. Випуск 1. С. 24–43.
12. Павликівська Н.М. Українська псевдонімія ХХ століття : автореф. дис ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2010. 36 с.
13. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва : Наука, 1988. — 192 с.
14. Рахманін С. Інтерв'ю Дмитра Громова та Олега Ладженського. *Радіо Свобода*. 15.04.2006. 05 :00. Програма «Звуки життя : дійова особа». Київ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/944227.html>
15. Собков Ю. Псевдоніми як специфічні самоназви в антропонімічній системі. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2015. Вип. 740–741. С. 203–206.
16. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Москва : Наука, 1973. 367 с.
17. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.
18. Яцків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань — позивні військовослужбовців Збройних сил України : семантичні паралелі. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2014. С. 99–106. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2014_2014_16

Світлана Руденко

АРТЕФАКТИ ГЛЮТОНІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СІМЕЙНОЇ
ОБРЯДОВОСТІ 90

Вікторія Соприкіна

КОЛЕКТИВНІ ПСЕВДОНИМИ СУЧАСНИХ ПИСЬМЕННИКІВ: МОТИВАЦІЯ, ПОХОДЖЕННЯ,
ФУНКЦІЇ 98

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО 103

Оксана Румянцева-Лахтіна

«ПАН ХАЛЯВСКИЙ» Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА — ПЕРШИЙ СІМЕЙНИЙ РОМАН-ХРОНІКА
В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 104

Олександр Тарарак

СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА В АВТОРСЬКОМУ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ (рецензія
на навчально-методичний посібник: Вишницька Юлія. Аналіз та інтерпретація
художнього тексту. Спецкурс зі світової літератури. К.: Київський університет імені
Бориса Грінченка, 2019. 240 с.) 109

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ. 112

Олена Садоха, Наталія Варич

УКРАЇНСЬКА ОСВІТНЯ ПАНОРАМА В ГУМАНІСТИЧНОМУ ВИМІРІ. 113

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ. 118

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗБІРНИК 119